

Ջարուհի ԱԶԻԶԲԵԿՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան
zaruhiazizbekyan@ysu.am

ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԻՄՊԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՇԱՊԱՏՈՒՄ ՀԵՔԻԱԹԻ ԳԵՂԱՐՎԵՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Սույն հոդվածում քննության է առնվում համեմատությունը որպես հրաշապատում հեքիաթի գեղարվեստական-պատկերավոր համակարգի անքակտելի մաս: Իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում համեմատություններն օժտված են վառ պատկերավորությամբ, խորը հուզականությամբ ու արտահայտչականությամբ և ունեն ճանաչողական և գեղագիտական մեծ արժեք: Դրանք մեծ դեր են խաղում նաև իբրև տեքստակազմիչ միջոց՝ հանդես գալով ոչ միայն որպես ռճական հնար, այլև կարևոր սյուժետային տարր: Բազմազան և ներդաշնակ է համեմատությունների համարել գործածությունը հեքիաթի այլ պոետիկական հնարների հետ:

Բանալի բառեր. հրաշապատում հեքիաթ, գեղարվեստական համակարգ, համեմատություն, ռճական գործառույթ, պատկերավորություն, ռճական հնար

Հրաշապատում հեքիաթների պատկերավոր արտահայտչամիջոցների շարքում իր ուրույն տեղն է գրավում պատկերավոր համեմատությունը: Համեմատության կարգը վաղուց ի վեր մի շարք գիտակարգերի ուսումնասիրության առարկա է: Տրամաբանության, հոգեբանության, լեզվաբանության և գրականագիտության մեջ ձևավորվել են համեմատությունների ուսումնասիրության տարբեր ուղղություններ: Չնայած առավել հաճախ այն ուսումնասիրվում է լեզվաբանության կողմից, սակայն քիչ չեն նաև գրականագիտական մոտեցումները: Որպես ռճագիտության ուսումնասիրության առարկա համեմատությունն ունի իր առանձնահատկությունները: Այն գեղարվեստական ստեղծագործություններում կատարում է որոշակի գործառույթներ՝ դիտվելով թե՛ որպես լեզվական երևույթ և թե՛ որպես տեքստի անբաժան մաս: Ռճագիտության ոլորտում համեմատությունն ուսումնասիրվում է՝ ելնելով գեղարվեստական խոսքում նրա կատարած գործառույթներից:

Համեմատությունը բանահյուսական ստեղծագործություններում հանդիպող ամենատարածված հնարներից է: Լինելով լեզվի պատկերավորման միջոցների նախնական և պարզագույն ձևը՝ համեմատությունը միաժամանակ հանդիսանում է նրանց բոլորի հիմքը և լայնորեն կի-

րառվում է գեղարվեստական խոսքի մեջ /Զահուկյան, Խլղաթյան, 2007: 213/: Յուրաքանչյուր բանահյուսական ստեղծագործություն պարունակում է բազմազան համեմատությունների մի ամբողջ համակարգ, որտեղ ամեն մի համեմատություն նախևառաջ ընկալվում է անմիջականորեն, հուզականորեն, առանց իմաստի մեջ խորանալու: Սրանում է դրսևորվում անսպառ ներուժ պարունակող ժողովրդական ստեղծագործության ազդեցությունը ընթերցողների վրա: Հայտնվելով բանահյուսական ստեղծագործության կազմում և ամբողջովին ենթարկվելով նրա բովանդակության պահանջներին՝ համեմատությունը ձեռք է բերում գեղագիտական մեծ կարևորություն, հարստանում է լրացուցիչ հարանշանակություններով և իմաստային նրբերանգներով՝ առաջացնելով բազմաթիվ զուգորդումներ:

Համեմատության բնույթն ու դերը ժողովրդական ստեղծագործությունների մեջ ուսումնասիրել են հայտնի գիտնական-բանագետները, սակայն նրանց աշխատությունները կրում են կա՛մ ընդհանուր տեսական բնույթ, կա՛մ էլ դրանցում համեմատությունը դիտարկվում է ժողովրդական քնարերգության ընդհանուր պոետիկական միջոցների համակարգում՝ առանց հաշվի առնելու առանձին ժանրում կամ ժանրային տարատեսակում դրա գործածության յուրահատկությունները:

Համեմատությունը, որպես ոճական հնար, հատուկ է բոլոր բանահյուսական ժանրերին, սակայն նրա տեսակարար կշիռը, կազմը և գործառույթները դրանցից յուրաքանչյուրում միատեսակ չեն, այսինքն՝ ոճական առումով համեմատությունները միանշանակ չեն: Հեքիաթներում համեմատությունների հիմնական գործառույթը որևէ առարկայի կամ երևույթի հետ համեմատության միջոցով հերոսի որևէ հատկանիշի ընդգծումն է, նրան հատուկ հուզականություն և արտահայտչականություն հաղորդելը:

Պատկերավոր համեմատությունը հեքիաթի գերիշխող ոճական հնարներից է: Եթե փոխաբերությունը հեքիաթներում հաճախ հանդիպող երևույթ չէ, ապա համեմատությունները, ընդհակառակը, շատ գործածական են: Հեքիաթներում հանդիպում են համեմատությունների բոլոր տեսակները: Հեքիաթի տեքստում համեմատության գերակշռումը պայմանավորված է մի շարք հանգամանքներով. նախևառաջ՝ հեքիաթի անանունությամբ և կոլեկտիվ հեղինակությամբ: Հեքիաթի լեզուն ասքի է ընկնում պարզությամբ, իսկ համեմատությունն իր պարզագույն կառուցվածքով հեշտորեն հարմարվում է հեքիաթային միջավայրին՝ առավել դյուրին դարձնելով վերջինիս ընկալումը: Մեկ այլ կարևոր պատճառ էլ հեքիաթի բանավոր պատում լինելն է: Այն փոխանցվում է

բերանացի և վստահված է հեքիաթասացի հիշողությանը, այդ իսկ պատճառով էլ, ի տարբերություն փոխաբերությունների, համեմատություններն իրենց պարզ կառուցվածքի շնորհիվ առավել դյուրին են մտապահվում: Այս խնդրին հանգամանալից անդրադարձել է նաև Ա. Ջիվանյանը, ըստ որի, պատճառներից մեկն այն է, որ հեքիաթում, որպես վաղնջագույն տեքստ, հստակ տարբերակված չեն համեմատություններն ու փոխաբերությունները, չնայած մինչ օրս, ինչպես վերն արդեն նշել ենք, շատ տեսաբաններ հաճախ նույնացնում են այդ երկու հնարները: Սակայն չնույնացնելու դեպքում էլ համեմատության գերակշռումը բացատրվում է հեքիաթի ժանրային առանձնահատկություններով: Նա նաև նշում է, որ փոխաբերությունները տարածված չեն հեքիաթներում, քանի որ պարունակում են մի շարք երևակայական և անհնարին տարրեր, մինչդեռ համեմատությունները առավել վառ նկարագրում են այն, ինչն արդեն հայտնի է: Ըստ նրա՝ հեքիաթներում փոխաբերություններն ավելի հաճախակի կարող են հանդիպել հեքիաթների վերնագրերում և կերպարների անուններում /Ջիվանյան, 2008: 72-75/:

Ստորև անդրադառնանք իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում հանդիպող համեմատությունների քննությանը մի շարք օրինակների միջոցով: Սույն հոդվածում նպատակ չի դրվում կատարել տվյալ հեքիաթներում հանդիպող համեմատությունների սպառիչ դասակարգում, սակայն վերջիններիս դասակարգումն ըստ որոշակի խմբերի և կառուցվածքային չափանիշի հստակություն կմտցնի մեր քննության մեջ:

Իսպանական հեքիաթներում հանդես եկող ոճական հնարների ընդհանուր համակարգում համեմատությունները զգալի տեղ են զբաղեցնում: Դրանք թույլ են տալիս առավել ամբողջական և հուզական ձևով արտահայտել հեքիաթների գեղարվեստական բովանդակությունը: Հեքիաթներում համեմատությունները իրենց կառուցվածքով չեն տարբերվում բանահյուսության մյուս ժանրերի համեմատություններից: Դրանք միշտ կազմված են երկու մասից. այն, ինչը համեմատվում է (իրական մասը) և ինչի հետ է համեմատվում (պատկերավոր մասը): Այս առումով համեմատությունը լինելով ընդհանուր բանահյուսական երևույթ՝ ավելի լեզվական է, քան գրական /Крылов, 1975: 131/: Իսպաներենում գեղարվեստական համեմատություններ կազմելու գործառնությամբ հանդես են գալիս հետևյալ համեմատական կապերը՝ *como* (ինչպես), *cual* (ինչպիսի), *así* (այսպիսի), *así como* (ինչպես նաև), *tal* (ինչպիսի, նման), *igual que* (նույն կերպ, ինչ), *tan* (այնքան), *semejante a* (նման), *parecido a* (նման), *lo mismo que* (նույնը, ինչ) և այլն:

Իսպանական բանահյուսության մեջ՝ հատկապես հեքիաթներում, հաճախ հանդիպում են առավելության, ստորադասության կամ հավասարության որևէ հարաբերություն ներկայացնող համեմատական կառույցներ: Սակայն տվյալ համեմատական կառույցներում սովորաբար բացակայում է առարկայի գեղագիտական գնահատությունը, այսինքն՝ համեմատությունը չի դառնում առարկան գեղագիտորեն բնութագրելու միջոց: Այս համեմատությունները չունեն գեղարվեստական համեմատության կարևոր առանձնահատկությունը՝ պատկերավորությունը /Պողոսյան, 1991: 22/:

Իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում գեղարվեստական համեմատություններ կազմելու գործառությամբ առավել հաճախակի հանդես եկող համեմատական կապը *como*-ն է: Օրինակ՝

Vivían como tortolitas y tan felices, que de eso no se ha visto desde que el mundo es mundo. (Fernán Caballero, Cuentos de Encantamiento, La hormiguita, p. 2)

Sus ojos se pusieron rojos y brillantes como dos rubies, no se quedaron en zaga los de su contrario, que se pusieron como dos carbunclos, auméntose con esto furor, y erizó sus escamas como un puercoespín sus púas. (Fernán Caballero, Cuentos de Encantamiento, Los caballeros del pez, p. 6)

Հնչերանգը ևս մեծ դեր է խաղում համեմատությունների կազմում: Այս առումով, հաճախ “*como*” համեմատական բառին հաջորդում է դադար, ինչը վկայում է, որ հեղինակը որոնում է համապատասխան բառ՝ ստեղծված պատկերը փոխանցելու նպատակով: Կարելի է կարծել, որ հեղինակը նաև ապավինում է ընթերցողի/լսողի ստեղծագործական երևակայությանը այդ բացը լրացնելու համար: Հեքիաթն ընթերցելիս նման համեմատությունները բնութագրվում են տեմպի զգալի դանդաղեցմամբ և համեմատության երկրորդ մասի ձայներանգի անկմամբ, ինչը բառերին հաղորդում է լրացուցիչ հուզական նրբերանգ և լիակատար հնչողություն: Այսպես, եթե “*el capitán cayó enterito en la pez hirviendo y se quedó como un chicharrón*” (*Guelbenzu, Cuentos populares españoles, Juan el de la vaca, p. 3*) համեմատությունը կարդանք առանց “*como*”-ից հետո դադարն ընդգծելու, ապա այն զգալիորեն կկորցնի իր պատկերավորությունը:

Համեմատությունները, ինչպես արդեն վերը նշեցինք, ոչ միայն ներկայացնում, վեր են հանում առարկայի այս կամ այն հատկանիշը, այլև միաժամանակ արտահայտում են հեղինակի վերաբերմունքը, նրա տրամադրությունը այս կամ այն անձի, որևէ երևույթի, իրողության նկատ-

մամբ: Այս առումով, յուրաքանչյուր հեքիաթային ստեղծագործություն յուրօրինակ է և անկրկնելի, և համեմատությունների պատկերավոր բնույթի բացահայտման նպատակով հարկ է հաշվի առնել հեղինակի՝ տվյալ դեպքում ժողովրդի պատկերավոր մտածողության առանձնահատկությունները: Այս իմաստով համեմատությունը, ինչպես և արտահայտչական մյուս միջոցները, հաճախ հեքիաթասացի վերաբերմունքի, անմիջական տպավորության արդյունք է՝ կապված տվյալ իրավիճակի, հանգամանքների, ինչպես նաև նրա հոգեվիճակի և տրամադրության հետ: Այսպես կոչված կամայական (սուբյեկտիվ) բնույթի համեմատությունները գործ են ածվում հատկապես այն դեպքերում, երբ համեմատվողը անձնավորություն է /Եզեկյան, 2006: 342/: Այսպես, իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում զանազան գծերով օժտված կերպարների նկատմամբ հեղինակի վերաբերմունքն արտահայտվում է համապատասխան մի շարք համեմատությունների միջոցով: Տվյալ հեքիաթներում հանդես եկող համեմատությունների քննությունը ցույց է տալիս, որ ամենամեծ խումբը կազմում են գեղեցկությունը նկարագրող համեմատությունները: Փաստական նյութի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ գեղեցկություն արտահայտող պատկերավոր համեմատությունները քանակապես գերակշռում են մյուսներին:

Հեքիաթներում համեմատությունը մեծամասամբ դրսևորվում է հենց առաջին իսկ տողերում, երբ տրվում է հերոսների նկարագրությունը: Նման համեմատությունները աչքի են ընկնում իմաստային երանգների նրբությամբ, բազմազան զուգորդումներով, հսկայական արտահայտիչ ներուժով, ինչն էլ, ի սկզբանե, նպաստում է անկրկնելի հեքիաթային պատկերների ստեղծմանը: Օրինակ՝

Esta era una madre que tenía dos hijas que eran tan altas como chopos.
(Espinosa, Cuentos populares, María como un ajo, p. 452)

Había vez y vez una hormiguita tan primorosa, tan concertada, tan hacendosa, que era un encanto. (Fernán Caballero, Cuentos de Encantamiento, La hormiguita, p. 1)

Որպես հեքիաթային հերոսի գեղեցկության համեմատության եզր՝ իսպանական հրաշապատում հեքիաթներից շատերում կիրառվում են *աստղ* և *արև* բառերը: Հերոսը գեղեցիկ է ու պայծառ, ինչպես համեմատության առարկան՝ աստղը կամ արևը: Համեմատության հիմքում ակնհայտ է լույս իմաստի առկայությունը, որի պաշտամունքը մարդկության ամենավաղնջական հավատալիքներից է, ինչը դրսևորվում է տարբեր ժողովուրդների առասպելաբանության ու դիցաբանության մեջ: Ուստի, որպես կանոն, լույս բառի հետ կատարվող համեմատությունները

շատ գործածական են ամենատարբեր մշակույթներում և հատկապես հեքիաթի ժանրում դրանք համընդհանուր են: Քննենք մի քանի օրինակ իսպանական հեքիաթներից.

Y estando el rey en la guerra dio a luz su mujer dos niños preciosos que parecían dos estrellas. (Espinosa, Cuentos populares, *La niña sin brazos*, p. 352)

Y se puso en la carta que gorviera porque su mujé había dao niño mu guapito, mu guapito, que parecían dos estrellas. (Espinosa, Cuentos populares, *La cueva del dragón*, p. 401)

La niña tuvo dos niñitos más hermosos que el sol. (Espinosa, Cuentos populares, *El cisquero y el demonio*, p. 354)

Համանման համեմատությունների օրինակներ առկա են նաև այլ մշակույթների հեքիաթներում:

Այսպես, հայկական հրաշապատում հեքիաթներում ևս գեղեցկությունը հաճախ համեմատվում է լույսի հետ: Այս առումով «Գառնիկ Աղպեր» հեքիաթում *ակն ու արեգակ* բառերի հիմքում հանդես է գալիս լույսի իմաստ պարունակող համեմատություն.

Գառը որ աղաք են անում տանեն՝ էն սհաթը աղջիկը ծառիցը իրան վեր ա գցում: Տեսնում են ի՞նչ մի նաշխուն ակն ու արեգակ, հուրի մալլաք աղջիկ. էնքա՛մ սիրուն, էնքա՛մ սիրուն, որ չուրես չխմես, հենց նրա գյուլ ջամալին թամաշ անես: (Ղանալանյան, Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, էջ 112)

Իսպանական հեքիաթներում երբեմն հերոսի գեղեցկությունը համեմատվում է վարդի հետ՝ որպես գեղեցկության վառ խորհրդանիշ: Օրինակ՝

Y la madre escribió a su hijo que su mujer había dao a luz dos niños como dos rosas. (Espinosa, Cuentos populares, *La niña sin brazos*, p. 350)

Նման համեմատություններ հանդիպում են նաև այլ մշակույթների հեքիաթներում: Այսպես, Գրիմ եղբայրների «Լուսերեսն ու Վարդերեսը» հեքիաթը սկսվում է հետևյալ նկարագրությամբ.

Լինում է, չի լինում՝ մի աղքատ որբևայրի կին: Ապրելիս է լինում մի փոքրիկ տնակում: Տնակի առջև մի պարտեզ է ունենում, պարտեզի մեջ՝ երկու վարդի թուփ, մինը՝ սպիտակ վարդի, մյուսը՝ կարմիր: Էն վարդի թփերի նման էլ երկու փոքրիկ աղջիկ է ունենում. մեկի անունը՝ Լուսերես, մյուսինը՝ Վարդերես: (Գրիմ եղբայրներ, Հեքիաթներ, էջ 23)

Գեղեցկություն նկարագրող համեմատությունները հաճախ լինում են ծավալուն՝ աչքի ընկնելով ընդարձակ վառ նկարագրությամբ, որոնց

միջոցով հիմնականում ներկայացվում է հերոսների արտաքին նկարագիրը: Օրինակ՝

Y así fue que Dios les concedió un hijo y nació tan pequeño como un cañamón; le llamaron Periquillo, y, como no creció ni una cuarta más, con Periquillo se quedó. Conque pasó el tiempo y Periquillo fue cumpliendo años tan diminuto como siempre, pero era un muchacho voluntarioso que no se arredaba por ser tan pequeño. (Guelbenzu, Cuentos populares españoles, Periquillo, p. 1)

En medio de la planta estaba sentada una niña tan hermosa como diminuta. Por su tamaño, igual que el de una almendra, su madre la llamó Almendrita. Ningún nombre habría podido describirla mejor. Tan pequeña que su padre la paseaba asomada al bolsillo de la chaqueta, una cáscara de nuez le servía de cuna y se bañaba en un dedal. (Almodóvar, Cuentos maravillosos, Almendrita, p. 1)

Տվյալ օրինակներում համեմատությունը զուգակցվում է ինքնատիպ նվազասույթով՝ ստեղծելով հեքիաթային անզուգական պատկեր: Նման օրինակները շատ են իսպանական հեքիաթներում:

Ուշագրավ է, որ իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում գունանվանական համեմատությունները սակավաթիվ են: Մինչդեռ, այլ մշակույթների հեքիաթներում դրանք զգալի թիվ են կազմում և սովորաբար ցույց են տալիս գեղեցկության բարձր աստիճան: Նշենք, որ գունանվանական համեմատությունները հեքիաթներում հիմնականում կազմվում են երեք գույների միջոցով՝ *սպիտակ ինչպես...., կարմիր ինչպես.... և սև ինչպես....*: Օրինակ՝

Pero al llegar se ve en el espejo y ve que está tan negra como siempre. (Espinosa, Cuentos populares, La negra y la paloma, p. 382)

Sus ojos se pusieron rojos y brillantes como dos rubies. (Fernán Caballero, Cuentos de Encantamiento, Los caballeros del pez, p. 6)

Una mujer vio entrar en su corral una hermosa gallina negra, la que a poco puso un huevo que parecía de pava, y más blanco que la cal. (Fernán Caballero, Cuentos de Encantamiento, La gallina duende, p. 1)

Հեքիաթներում գերիշխող երեք գույներով կազմված գունանվանական համեմատություններով հատկապես աչքի է ընկնում Գրիմ եղբայրների «Ձյունանուշը» հեքիաթը.

«Ա՛խ, երանի մի երեխա ունենայի, ձյան պես ճերմակ մաշկով, արյան պես կարմիր թշկներով ու շրջանակի փայտի պես սև մազերով»: (Գրիմ եղբայրներ, Հեքիաթներ, էջ 213)

Իսպանական հեքիաթներում հաճախ հանդիպում են սիրո զգացմունք արտահայտող յուրահատուկ համեմատություններ, որոնցից շատերն ունեն դրական, իսկ որոշները բացասական հարանշանակություն.

Me quería como a un buen cagar. (Espinosa, Cuentos populares, La zamarra, p. 364)

Le respondi que le quería como a las niñas de sus ojos. (Espinosa, Cuentos populares, Como la vianda quiere a la sal, p. 361)

Le dijo que le quería como la vianda quiere a la sal. (Espinosa, Cuentos populares, Como la vianda quiere a la sal, p. 361)

Ուշագրավ է նախավերջին համեմատությունը, որտեղ հերոսն ասում է, թե հորն իր աչքերի բիբերի պես է սիրում: Նշենք, որ “*querer como a las niñas de sus ojos*” (աչքերի բիբերի պես սիրել) արտահայտությունն իսպաներենի դարձվածային ֆոնդում արձանագրված դարձվածք է, որը նշանակում է սիրել և գնահատել ինչ-որ մեկին: Դեռևս Հին կտակարանում բազմիցս օգտագործված նշյալ արտահայտությունը հաճախ հանդիպում է իսպանական հրաշապատում հեքիաթների այն դրվագներում, երբ հերոսները ցանկանում են արտահայտել իրենց մեծ սերը: Պակաս հետաքրքիր չէ վերջին համեմատությունը, որն ունի չափազանցական երանգ, որտեղ աղջկա սերը համեմատվում է ուտելիքի և աղի հետ՝ շեշտը դնելով դրանց անքակտելի միասնության վրա: Այդ բառակապակցության շնորհիվ համեմատությունը դառնում է ոչ միանշանակ, քանի որ իր մեջ չի կրում որևէ գնահատական՝ դրական կամ բացասական նրբերանգներով: Նման համեմատությունը կարող է ճիշտ ընկալվել միայն կոնկրետ համատեքստում, քանի որ այլ դեպքում այն կկորցնի իր գեղագիտական ազդեցությունը: Ըստ Ս. Գասպարյանի՝ բառը, կիրառվելով անսպասելի համատեքստերում, ընդլայնում է իր իմաստային հնարավորությունները՝ միաժամանակ ստանալով մի քանի նշանակություն ու երանգ և ձեռք է բերում լրացուցիչ խորություն /Гаспарян, 2008: 42/: Սիրո և աղի համեմատության օրինակներ հանդիպում են նաև այլ ժողովուրդների հեքիաթներում: Այսպես, Գրիմ եղբայրների «Սագարած աղջիկը» հեքիաթում թագավորի կրտսեր աղջիկն իր սերը հոր նկատմամբ արտահայտում է հետևյալ կերպ.

- Ամենայլով կերակուրն էլ ինձ համար համ չունի առանց աղի. ես քեզ սիրում եմ աղի չափ: (Գրիմն եղբայրներ, Հեքիաթներ, էջ 42)

Ինչ վերաբերում է վերոհիշյալ համեմատություններում օգտագործվող գոեհկաբանություններին, ապա դրանք, մեր կարծիքով, իսպանական հրաշապատում հեքիաթներին բնորոշ առանձնահատկություններից են:

Հեքիաթների ոճահնարային միջավայրն աչքի է ընկնում իր հագեցվածությամբ, որտեղ ոճական հնարներից յուրաքանչյուրը փոխկապակցված է մյուսների հետ կառուցվածքային, ոճական և իմաստային առնչություններով: Հեքիաթային համեմատությունների գերակշռող մեծամասնությունը հիմնված է չափազանցության վրա: Չափազանցական համեմատություններն իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում մեծ թիվ են կազմում՝ առավելապես օգտագործվելով հերոսների և նրանց շրջապատող միջավայրի արտասովորությունը, գեղեցկությունը կամ տգեղությունը պատկերելու համար: Օրինակ՝

Hizo el caballero todo como se lo había prescrito la vieja, la que, efectivamente resucitó, y más fea que antes, porque sus narices, que no cupieron en el caldero, se quedaron muertas y tan blancas, que parecían un colmillo de elefante. (Fernán Caballero, Cuentos de Encantamiento, Los caballeros del pez, p. 14)

Una tarde el rey cogió de la fuente una rosa bellísima, cuyos pétalos parecían de terciopelo, y se la llevó a la reina. (Guelbenzu, Cuentos populares españoles, El príncipe Tomás, p. 5)

Չափազանցական համեմատությունների միջոցով ներկայացվում են նաև հեքիաթներին բնորոշ կախարդական և առեղծվածային վայրերի պատկերները: Հեքիաթային տարածությունը սովորաբար բաղկացած է երկու հիմնական մասից. վայրը, որտեղ ապրում են հերոսները և այն տեղը, ուր նրանք մեկնում են՝ հաղթահարելու տարբեր փորձություններ: Իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում հանդիպող ամենատարածված վայրերից է կախարդական և խորհրդավոր ամրոցը, որը հիմնականում հանդես է գալիս իբրև գործողությունների կատարման և հանգուցալուծման վայր, ուր հասարակ մահկանացուները սովորաբար ինքնակամ չեն գնում, քանի որ այն զանազան փորձություններով լի անճանաչելի մութ և խորհրդավոր տեղ է: Օրինակ՝

Estaba el tal castillo que daba espeluzos mirarlo. Más sombrío que una noche de truenos, más engestado que un facineroso y más callado que un difunto. (Fernán Caballero, Cuentos de Encantamiento, Los caballeros del pez, p. 8)

Al cabo de dos horas llegaron frente a un castillote muy grande, muy negro, muy triste...cuyas puertas estaban abiertas de par en par, pero sin luz ni ruido alguno indicasen que fuese habitado; hasta los rayos de la luna, al resbalar sobre aquella masa oscura y sin vida, parecían más pálidos. (Fernán Caballero, Cuentos de Encantamiento, El pájaro de la verdad, p. 16)

Erase vez y vez un pescador muy pobre, que vivía en una chocita en la orilla de un río, muy claro, muy manso, aunque tan profundo que el que huyendo del sol y la bulla, se entraba por entre árboles, zarzas y cañaverales a escuchar a los pajaritos que le alegraban con sus cantos. (Fernán Caballero, *Cuentos de Encantamiento, El pájaro de la verdad, p. 1*)

Առաջին երկու օրինակներում ամբողջ խորհրդավորությունը համապատասխանաբար նկարագրվում է՝ «ավելի մռայլ, քան ամպրոպային գիշերը», «տեսքից ավելի սարսափազդու, քան հանցագործը», «հանգուցյալից ավելի լուռ», «նույնիսկ լուսնի շողը, ընկնելով այդ մութ և անկենդան շինության վրա, կորցնում էր փայլը կամ դառնում էր գորշ» համեմատություններով: Երրորդում՝ հերոսի բնակավայրի չափազանց հեռու լինելը նկարագրվում է հետևյալ համեմատությամբ՝ «խրճիթը գտնվում էր այնքան հեռու, որ նա, ով ցանկանում էր փախչել արևից և աղմուկից, անցնում էր ծառերի, մորենիների, եղեգնատների միջով, որպեսզի լսեր թռչունների ուրախ երգը»:

Նշենք, որ հեքիաթներում տգեղության բնութագիրը նույնքան ներդաշնակ է հեքիաթի պոետիկային, որքան գեղեցկությանը: Նման հակադիր նկարագրությունների դեպքում որևէ կերպարի տգեղությունը ծառայում է որպես հերոսի գեղեցկությունը առավել ընդգծելու միջոց: Իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում որպես տգեղության չափանիշ հաճախ հանդիպում են diablo (սատանա), perro (շուն), monstruo (հրեշ) բառերը, որոնք նույնպես հանդես են գալիս որպես չափազանցված պատկերներ: Օրինակ՝

Y el diablo cogió la carta y puso otra donde decía que la niña había dao a luz dos niños como dos diablos. (Espinosa, *Cuentos populares, La niña sin brazos, p. 350*)

Y el diablo cogió la carta y puso otra donde decía que la niña había dao a luz dos perros. (Espinosa, *Cuentos populares, La niña sin brazos, p. 352*)

Pero el diablo cogió la carta y puso otras onde le decían al rey que su mujer había parido dos monstruos. (Espinosa, *Cuentos populares, La niña sin brazos, p. 353*)

Հեքիաթի տեքստում կարելի է հանդիպել տվյալ հնարի ամենատարբեր դրսևորումների, որոնց բնույթը պայմանավորված է համապատասխան գրական ժանրով, վերջինի պատկերավոր աշխարհով: Իսպանական հեքիաթներում հանդիպում են նաև բազմաթիվ երգիծական բնույթի համեմատություններ, որոնք նույնպես հիմնված են չափազանցության վրա: Ս. Գասպարյանը, նման համեմատությունը անվանելով «ծիծաղաշարժ չափազանցություն», ընդգծում է, որ այն խոսքի այնպիսի

բանադարձում է, որում միտումնավոր բախվում են անհամադրելի առարկաներ և հասկացություններ, որոնք առավել չափազանցվում են՝ ներկայացված երևույթները հասցնելով անհեթեթության /Гаспарян, 2013: 211/: Նա գտնում է նաև, որ բոլոր «ծիծաղաշարժ» համեմատություններում առկա է չափազանցության այս կամ այն աստիճան, որը նպաստում է հումորային մթնոլորտի ստեղծմանը /Гаспарян, 2013: 226/: Օրինակ՝

El capitán cayó enterito en la pez hirviendo y se quedó como un chicharrón. (Guelbenzu, Cuentos populares españoles, Juan de la vaca, p. 3)

Esta era una madre que tenía dos hijas que eran tan altas como chopos. (Espinosa, Cuentos populares, María como un ajo, p. 452)

Y llegaron a una casa y pasaron unas tapias y llegaron ante el pozo, y la Luna se reflejaba en el agua y parecía un queso. (Guelbenzu, Cuentos populares españoles, El lobo que cree que la Luna es queso, p. 10)

Անդրադառնալով վերջին օրինակին, նշենք, որ լուսինը պանրին նմանեցնող համեմատությունը բխում է հին առասպելաբանությունից, ըստ որի, լուսինը ստեղծված է պանրից: Դա, ըստ երևույթին, պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ լուսնի վրա երևացող խառնարանները նմանվում են պանրի որոշ տեսակների վրա գոյություն ունեցող անցքերին: Բացի այդ, պանիրը սովորաբար լինում է լուսին հիշեցնող կլոր գլուխներով՝ ունենալով նրան բնորոշ գունային երանգներ:

Համեմատությունները դինամիկա են հաղորդում գործողությանը, որը հեքիաթի կարևորագույն հատկանիշներից է: Իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում գործողության արագությունը սովորաբար համեմատվում է քամու հետ և հաճախ կարելի է հանդիպել “*como el viento*” (քամու նման) արտահայտությանը, որն առավելապես կիրառվում է “*correr*” (վազել) բայի զուգակցությամբ: Նշենք, որ իսպաներենում “*como el viento*” համեմատությունը դիտարկվում է որպես դարձվածային միավոր: Այս պատկերն ունի համընդհանուր բնույթ և կարելի է հանդիպել նաև այլ լեզուներում: Օրինակ՝

Pero como no había tiempo de perder se montaron en seguida y salieron corriendo como el viento. (Espinosa, Cuentos populares, Blanca Flor, la hija del diablo, p. 390)

Y lo montó y salió el pez nadando como el viento. (Espinosa, Cuentos populares, Los cuarenta y un ladrones, p. 448)

Me subí en una tortuga que corría más que el viento. (Fernán Caballero, Cuentos de Encantamiento, Cuento de embustes, p. 3)

Հատկապես ուշագրավ է վերջին օրինակը, որն ակնհայտորեն հիմնված է չափազանցության վրա՝ ներկայացնելով հեքիաթին բնորոշ անիրական պատկեր, ըստ որի կրիան քամուց ավելի արագ է վազում:

Իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում համեմատությունները, ի տարբերություն մակդիրների, հազվադեպ են հանդես գալիս վերնագրերում: Նման սակավ օրինակներից է “María como un ajo” (Սխտորի նման Մարիան) հեքիաթի վերնագիրը:

Այսպիսով, ինչպես տեսնում ենք, իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում համեմատությունների գործածությունը ավանդական է իր հիմքով և ձևերի բազմազանությամբ: Դրանց գործածությունը հեքիաթի տեքստում սահմանափակումներ չունի, քանի որ կարող են հանդիպել տեքստի տարբեր հատվածներում՝ նկարագրության, մենախոսությունների, երկխոսությունների մեջ: Երբեմն համեմատությունը տրվում է տեքստի սկզբում, որը հետագայում բացահայտվում և պարզաբանվում է, որոշ դեպքերում էլ՝ հուզականորեն երանգավորված պատկերը այնուհետև վերածվում է համեմատության, քանի որ յուրաքանչյուր նոր համատեքստ համեմատությունների առաջացման անհրաժեշտություն է ստեղծում ընթերցողներին նախապատրաստելով դրանց ճիշտ ընկալմանը:

Իսպանական հրաշապատում հեքիաթների փաստական նյութի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս նաև, որ գեղեցկություն արտահայտող համեմատությունները քանակապես գերակշռում են՝ կրելով համընդհանուր բնույթ: Անշուշտ, որքան էլ տարբեր ժողովուրդների մշակույթներում գեղագիտական ընկալումները, գեղեցկության գնահատման չափանիշները տարբեր են, այնուամենայնիվ, ժողովրդական պոետիկային հաջողվել է գտնել գեղեցկության արտահայտման համընդհանուր միջոց, որն էլ իրականացվում է համեմատության պարզ պատկերի միջոցով:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Գրիմ եղբայրներ, Հեքիաթներ (թարգմանությունը Հ. Թումանյանի), Երևան, «Ամարաս», 1998:
2. Գրիմ եղբայրներ, Հեքիաթներ (թարգմանությունը Ա. Ղուկասյանի), Երևան, «Սովետական գրող», 1981:
3. Եզեկյան Լ. Հայոց լեզվի ոճագիտություն, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 2006:
4. Ղանալանյան Ա. Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, Երևան, «Հայպետհրատ», 1950:
5. Պողոսյան Պ. Մ. Խոսքի մշակույթի և ոճագիտության հիմունքները, գիրք երկրորդ, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 1991:

6. Ջահուկյան Գ. Բ., Խլղաթյան Ֆ. Հ. Հայոց լեզվի ոճաբանություն, Երևան, «Չանգակ», 2007:
7. Զիվանյան Ա. «Երկնքից ընկավ երեք խնձոր». հրաշապատում հեքիաթը որպես արքիտեքստ, Երևան, «Չանգակ», 2008:
8. Гаспарян С. Лингвопоэтика образного сравнения. Ереван: Лусакн, 2008.
9. Гаспарян С. Фигура сравнения в функциональном освещении, издание 2-е. Ереван: Лусакн, 2013.
10. Круглов Ю. Г. Сравнение в свадебных причитаниях // *Фольклор как искусство слова*, выпуск 3. Москва: Изд. Московского университета, 1975.
11. Almodóvar A. R. Cuentos maravillosos. Madrid: Anaya, 2011.
12. Espinosa A. M. Cuentos populares recogidos de la tradición oral de España. Madrid: Editorial: Consejo superior de investigaciones científicas (CSIC), 2009.
13. Guelbenzu J. M. Cuentos populares españoles. Madrid: Siruela, 2000.
14. http://www.bibliotecaspublicas.es/donbenito/imagenes/Fernan_Caballero__Cuentos_de_encantamiento

3. АЗИЗБЕКЯН – Сравнение в художественной системе испанской волшебной сказки. – В данной статье рассматривается сравнение как неотъемлемая часть художественно-образной системы волшебной сказки. В испанских волшебных сказках сравнения наделены яркой образностью, глубокой эмоциональностью, выразительностью и имеют большое познавательное и эстетическое значение. Они играют большую роль также как текстообразующее средство, выступая не только как стилистический прием, но и как важный сюжетный элемент. Применение сравнений совместно с другими поэтическими приемами сказок многообразно и гармонично.

Ключевые слова: волшебная сказка, художественная система, сравнение, стилистическая функция, образность, стилистический прием

Z. AZIZBEKYAN – Comparison in the Fictional Structure of the Spanish Fairy Tales. – The paper examines comparison as an integral part of fictional-imaginative structure of a fairy tale. Comparisons in Spanish fairy tales are endowed with vivid imagery, deep emotions and expressiveness, and have a great cognitive and aesthetic value. They have a huge role as a text-structuring tool acting not only as a stylistic device but also as an important component of the plot. The use of comparisons together with other stylistic devices in the fairy tales is varied and harmonious.

Key words: fairy tale, fictional structure, comparison, stylistic function, imagery, stylistic device